

A KULTÚRA ESÉLYEI

AZ ÉRTELMISÉG VERESÉGE

*Gyurgyák Jánossal a könyvkiadásról és a nemlétező magyar kultúrpolitikáról Antall István beszélget**

– Két esztendővel ezelőtt a Könyvfesztivál ünnepi hangulatában, a sajtótájékoztatón – amikor a könyvszakma annak örvendett, hogy fellendült a könyvkiadás, nő a kereslet, élénkül a piac – Gyurgyák János nagyon óvatosan, de figyelmeztette a jelenlévőket, hogy nem olyan rózsaszín az égbolt, mint amilyenre az ünnep festi. A könyvkiínálat valóban gazdag, ám azzal senki nem törődik, hogy minőségi irodalom, magas szakmai színvonalú könyv, avagy tömegcikk, bulvár, lektűr ponyva avagy ismeretterjesztésnek álcázott, rosszul fordított licenc, bővli kerül az olvasóhoz. Az azóta eltelt idő arra mindenféleképpen alkalmas volt, hogy a tanulságokat levonjuk. Gyurgyák János ma hogyan látja a magyar könyvkiadás és a magyar kultúra finanszírozás helyzetét annak tükrében, hogy az Osiris Könyvkiadó is mintha visszavonulót fújna?

– Nem vagyok boldog, amikor azt gondolom, hogy volt abban valami, amit két évvel ezelőtt jeleztem. Már a tavalyi statisztikai adatok is azt mutatták, hogy az a fajta biztató kép, amelyet ott felvázoltak szakmánk képviselői, nem igazolódott. Az általános forgalmi adatok, a megjelent címek száma, a statisztika elfed egy jóval mélyebben rejlő problémát, nevezetesen a magyar értelmiségi kultúra, és ezen belül az elitkultúra kétségbeejtő helyzetét. Mivel én az elmúlt 20 évben ezt igyekeztem képviselni, engem elsősorban ez érdekel. Nem foglalkoznék tehát az úgynevezett bulvár-könyvkiadással, mert azt életben tartja a benne mozgó pénz. Ellenben a minőségi könyvkiadás dolgában eléggé drámainak látom a helyzetet. Igaz, sajátos nézőpontból figyelem a folyamatokat: egyrészt szerzőként, magyar értelmiségiként figyelem a változásokat, másrészt egy kiadó főszerkesztőjeként van rálátásom a humán- és társadalomtudományi könyvkiadásra, az

ehhez kapcsolódó szellemi életre. De a magyar szépirodalomról is szólhatok, a klasszikusok egyik kiadójaként.

– *Valóban, Gyurgyák János soha nem írt detektívregényt, viszont kézikönyveket adott a szakma kezébe, történészként – többek között – megírta A zsidókérdés Magyarországon című átfogó társadalomtudományi művet, kiadta az egyetemi tudományos élet legmagasabb színvonalú munkáit, a folklórtól a kemény társadalomtudományokig.*

– Ezt a pályát éppen 20 évvel ezelőtt kezdtem, mint a Századvég folyóirat főszerkesztője. Az elmúlt hetekben számoltam össze, hogy közel kétezer kötetet adtam ki, és ezek között egyetlen bulvárcím nem volt. Természetesen az intellektuális számvetés mellett készítettem egy gazdasági mérleget is, amely nagyon érdekes adatokat hozott. A körülbelül kétezer megjelentetett címből olyan 1700 darab volt veszteséges, ami megdöbbenítő. Nem nagyon szeretem a nagy szavakat, sokkal inkább a kis cselekedeteket, tehát amiért egyáltalán ezt a szót használom, hogy „drámai”, arra nagy okom van. Az elmúlt 3-4 évben a piacra kerülő igazán jó művek száma radikálisan csökkent. Ez elsősorban természetesen a humán- és a társadalomtudományokra vonatkozik. Ezzel párhuzamosan azonban a példányszámok drámai csökkenését is tapasztalhattuk. Tehát olyan tudományágakban, amelyek mondjuk 5-6 évvel ezelőtt még előkelő helyen szerepeltek az eladási listán, ma alig fogy valami. Akkor különös érdeklődést kelthetett a politológia, a szociológia, az antropológiáról, néprajzról nem is beszélve, és ez igaz a történelemre, a nyelvészetre is. A most ezekből eladott példányszámok 200 és 500 kötet között mozognak, és ha arról beszélünk, hogy a magyar humán- és társadalomtudományt piaci alapon kell fenntartani, akkor 1500 eladott példány a nullszaldó. Tehát ekkor nincs nyereség, de veszteség sincs a kiadáson. Ehhez kell viszonyítani a minőségi kiadványok számának drámai csökkenését.

– *Nem lehet, hogy az idő a legjobb orvosság? Csak várni kell, és a könyvek szépen csendesen elfogynak majd a raktárból. Vagy az idő is olyan tényező, ami a veszteség esélyét növeli?*

– A második állítás tűnik igaznak, hiszen amikor ilyen példányszámokról beszélek, nem 2-3 hónapos, hanem 2-3 éves eladásról szölok. Tehát itt a vásárlói érdeklődés és az értékesítés esélye már minimális. Ekképpen teljes műfajok lehetetlenültek el. A tanulmánykötetek, a tudományos monográfiák nagy része is abba a helyzetbe került, hogy piaci alapon nem jelentethető meg. Ebből nem az következik, hogy összeomlott volna a magyar könyvterjesztés, éppen azt látom,

hogy kiépült. Mivel ez jó üzlet, óriási verseny van a kereskedők között. Ők viszont azt teszik, amit a dolog logikája diktál: versenyhelyzetben, tehát életben akarnak maradni, sőt növekedni szeretnének. Tehát ugyanaz történik Magyarországon – mégpedig drámai módon, egy-két év alatt –, mint ami nyugaton egy-két évtized alatt történt meg: a gyorsan fogyó, gyorsan forgó készletek részaránya növekszik a piacon. Azok az igényes munkák, amelyekről én beszélek, nagyrészt el sem jutnak a hálózatokba. Ebből a szempontból az Osiris Kiadó talán kivételt jelent, mert egyrészt az elmúlt két-három évben nagyon megválogattam kiadandó címeimet, másrészt egy ilyen viszonylag nagy, már bevezetett, ismert kiadó mégiscsak eljut a közönséghez.

Amikor a bajokat sorolom, nem a saját személyes sirámainkat akarom közreadni. Köszönöm szépen, jól vagyok, és ha nem kellene a könyvkiadás napi gondjait cipelnem, akkor a könyvtárban, kutatómunka közben még jobban lennék. Az Osiris esetében a problémákat már a kezdetektől úgy próbáltam megoldani, hogy igyekeztem a kiadót mentesíteni a veszteségektől. Az 1500 példány alatti könyveket vagy nem jelentettük meg, vagy ha mégis, a kiadó belső pénzügyi átcsoportosítással, úgynevezett keresztfinanszírozással tette ezt. A nyereséges könyvek eltartják a veszteségeket. De itt nem egyszerűen csak a könyvkiadásról, hanem az elitkultúra esélytelenségéről van szó.

– *Sajátos a magyar értelmiség helyzete, és különösen az elitértelmiségé, mert mintha abszolút nem tudná, de néha az az érzésem, mintha nem is akarná képviselni az érdekeit. Defenzívában van. Csak két példát mondok, melyeknek semmi köze a könyvkiadáshoz. Az egyik: az összes megyei napilapból bulvár lett; olvashatatlan szemét, illetve két perc alatt végez velük az ember. A másik: az összes egyetem nehéz helyzetbe került, de az ember nem érzékeli, hogy az egyetemi értelmiség megmozdulna, védené magát. Pedig ez az elitértelmiség felnevelő helye, s ma még a munkahelye is.*

– Pontosan ugyanígy látom a helyzetet. Érzékelhető a magyar értelmiség vaksága, és ebből adódó tehetetlensége. Másrészt riasztó a magyar kultúrpolitika teljes hiánya, és egyre inkább tapasztalható a kulturális bürokrácia veszedelmes burjánzása az utóbbi tíz esztendőben. Kezdjük az értelmiséggel! És nagyon helyes, hogy velük kezdjük, mert szerintem az elsődleges ok mi magunk vagyunk, a magyar értelmiség, amely elég botor módon – véleményem szerint – bedőlt a politikának. Mást várt el tőle, mint ami a lényege, másrészt pedig amikor látta, hogy ilyen mértékű az ország politikai szétszakadása, akkor az egyik vagy a másik táborhoz beállt segéderőnek. Észre sem vette, hogy

a politikának és politikusoknak más céljaik vannak. A dolog természetéből fakad, hogy a politikusoknak az az érdekük – mint minden más embernek is –, hogy jól éljenek, és elsősorban a maguk és a gyerekeik egzisztenciáját hosszú távon biztosítsák. Ez önmagában még nem probléma, hiszen mi valamennyien erre törekszünk. Másik céljuk az, hogy megpróbálják a hatalmat megszerezni és megtartani azért, hogy az említett első céljukat megvalósítsák. Ebben semmi meghökkenítő nincs, hiszen nyugaton már hosszú évek óta erről beszélnek az értelmiségiek. Tehát még azt sem mondanám, hogy túlzott illúzióvesztéssel állnánk szemben. Azt gondolom, hogy nem ismerte fel a magyar értelmiség azt, hogy ha ő nem képviseli a magyar elitkultúrát, a magyar értelmiségi kultúrát, akkor ezt senki nem teszi meg helyette. Csak ő, és kizárólag az ő érdeke az, hogy ezt képviselje, megvédje, már csak önmaga miatt is. Az értelmiségiek nem figyeltek fel arra, hogy a magyar gazdák határozottan kiálltak a saját érdekeik mellett. Sok-sok gazdaszervezet van, mégis össze tudtak fogni. Sok-sok értelmiségi csoportosulás van, az egyik liberális, a másik nemzeti elvekben hisz, konzervatív, a harmadik anarchista, de míg a gazdák felismerték azt, hogy közös érdekeik vannak, és ki kell állniuk értük, addig a magyar értelmiség az elmúlt 15 évben ezt soha nem tudta megtenni.

– *Két illúzióval is le kell számolnunk tehát. Az egyik a „szolgáló politika”, amelyik az állampolgárok érdekeivel törődik mindenekelőtt, a másik pedig, hogy amikor egy értelmiségiből politikus lesz, képtelen többé értelmiségi lenni.*

– Ez teljesen érthető, még azt sem mondanám, hogy nagyon felháborít ez a helyzet. Sokkal jobban érdekel, hogy a magyar értelmiség vajon miért választotta ezt az utat. Azért, mert nem ismerte fel idejében, hogy mi a saját érdeke, vagy azért, mert ezt találta könnyebb útnak a felelősségvállalás, a munka, a nagy monográfiák megírása helyett, saját szerepének kialakítása helyett? Ez nekem máig eldönthetetlen, eldönthetetlen kérdés. Talán az előbbiekből is következik, hogy a magyar kultúrpolitika sosem gondolta át igazán azt, hogy egy ilyen kis ország kultúrája milyen helyzetbe kerül például az angol nyelv terjedése vagy a globalizáció körülményei között. Mi lesz a nemzeti kultúrával és az úgynevezett nemzeti tudományokkal? Félreértés ne essék, nem valami rossz konzervativizmus szólal meg bennem, amikor erről beszélek, egyszerűen azt nevezem nemzeti tudománynak, amivel más nem foglalkozik. A szociológiaelméletet angol nyelven is nagyszerűen lehet művelni. De hogy ki fogja helyettünk a Mátyás-kori magyar történelmet

megírni, vagy a nagy összeomlást 1918 és 1921 között? A magyar etnográfiaiáról, a magyar nyelvtörténetéről nem is beszélve. Alig hinném, hogy ezeket a tudományokat angol nyelven fogják művelni. A koncepció hiányzott és hiányzik mindmáig. A koncepcióhoz ember kellett volna, és ebből a szempontból járhattunk volna sokkal jobban is. Azt talán nem mondanám, hogy sokkal rosszabbul, mert elég rosszul jártunk. Úgy látom, hogy a rendszerváltozás óta volt vagy nyolc miniszterünk, ami azt jelenti, hogy két évente egy, következésképpen föl sem tudták mérni, hogy mi a helyzet, nem hogy az okokat és a megoldási lehetőségeket felismerjék. Valljuk meg őszintén: nem volt egy Eötvösünk és egy Klebersbergünk az elmúlt tizenöt évben. Még csak körvonalaiban sem alakult ki egy stratégia, egy olyan magyar kultúrpolitika, amely kezelni tudta volna a helyzetet, pedig erre nagyon nagy szükségünk lett volna. Hogy Eötvös vagy Klebersberg születik-e, azt nem tudjuk befolyásolni, de azt igen, hogy találunk-e megfelelő embert a feladatra. A kultúra a rendszerváltozás óta mindig politikai alku kérdése volt! A kultúrpolitikába mindig olyan embereket küldtek, akiket korábbi politikai szolgálataikért ki akartak fizetni (inkább nem mondok neveket), vagy akik más területeket akartak megszerezni, és jobb híján a kultúrát, mint egy nem annyira fontos ügyet, átadták nekik. A megfelelő személy nagyon fontos lett volna – és meg lehetett volna találni... Van ilyen személy, nem igaz, hogy nincs Magyarországon. Ha kell, nevet is mondok jobb- és baloldaltól egyaránt. Mondjuk Marsall Miklós vagy Pröhle Gergely pontosan meg tudná mondani, hogy mit kellene tenni. De a politikai alkuk ezt a területet mindig háttérbe szorították, nem volt ez olyan fontos, és főleg nem volt annyira érdekes. Pedig – és ezt nyomatékkal mondhatom – Európában, az Európai Unióban pontosan felismerték, hogy a gazdaságpolitikában, az iparpolitikában, az oktatáspolitikában csökken a szuverenitás. Ami a szuverenitásból megmarad, az éppenséggel a nyelv, a kultúra. Mi más maradna?

– *Hogy ne mutogassak másra: ha reggel a tükörbe nézek, akkor azt mondom magamnak, hogy én mint magyar értelmiségi gyáva vagyok, és cselekvésemben korlátolt, mert kiszolgáltatott vagyok. És ez a kiszolgáltatottság csak addig érdekelt egy-egy személyt, amíg ő maga pozícióhoz nem jut. Tehát megvásárolhatók vagyunk. Ha te nem mondd ki, akkor én ki mondom, hogy volt egy magyar író, akit a magyar irodalom szabadcsapatához soroltunk, függetlennek hittünk, aki alig várta, hogy megtiszteljék egy miniszteri posztal, jóllehet pontosan tudta, hogy teljesen alkalmatlan, ráadásul felesleges nyűg neki az egész.*

– Az alkalmatlan minisztereket sorolhatnánk, de ezt nem akarom. Sokkal fontosabb, hogy szerkezeti problémák vannak a magyar kultúrában, kultúrpolitikában. Inkább azon kellene gondolkodni, hogy mi az ördögöt tudunk tenni, mert most a piac szabályoz – és a piac így szabályoz. Az tehát nem igaz, hogy nem lesz könyv. Lesz könyv – olyan, amilyen. Jászi Oszkárnak, akit én fiatalkoromban sokat tanulmányoztam, egyfajta tanítómesteremnek tartottam, volt egy remek mondása. A harmincas években, amikor látta, hogy az európai értelmiség teljesen megbolondul, egyrészt a kommunista, másrészt a fasiszta ideológiáért, mondott valami nagyszerűt. Próféta hangon szólalt meg: „Fogtok ti még sírni elavult szabadságjogokért kommunista és fasiszta diktátorok kettős bunkócsapásai alatt!” Ha eljátszanék a szavakkal, akkor ma én is azt mondhatnám, hogy fogtok ti még sírni elavult, elit kultúra után a globalizáció, az elbutulás és az elbulvárosodás bunkócsapásai alatt. De nem szeretném ennyire prófétaira venni a hangot, mert ez így nem is igaz. Itt elképzelések, konkrét programok kellene; ez az elmúlt 10-15 évben hiányzott. Még csak nem is kellene a „bölcsek követ” megtalálni! Nyugaton gyakorlata van ennek. Az egyik, hogy az írók itthon botor fejűek egymásnak estek, törvényt akarnak, ahelyett, hogy egy normális, DADD-hoz hasonló ösztöndíjrendszert alakítottak volna ki maguknak, amellyel egy-két évig nyugodtan írhatnák a műveiket, nekünk meg lenne kiadni. A másik ilyen a skandináv könyvkiadási modell. Kitalálták már, éppen olyan kiszolgáltatott, kis lélekszámú kultúrákban, nyelveknél, országokban, mint Magyarország. A dánok, a norvégok, a svédek és a finnek a kulturális globalizációs fenyegetettség hatására egy nagyon egyszerű modellt alakítottak ki. Az országban megjelenik évente 6-8 ezer cím, ebből körülbelül 1000 az, amelyiknek bele kellene kerülni a nemzeti kultúra vérkeringésébe. Ezt el kell juttatni a könyvtáraknak, ez címenként 1000 db, s ez, az 500 piacon eladott példánnyal már elég ahhoz, hogy a kiadók ne menjenek tőkre. Az a kiadó, amelytől a magyar állam a könyvtárak számára vásárolna 1000 példányt, igenis fizesse ki a tíz százalékot a szerzőknek, innentől kezdve a szerzőknek is ez az érdeke. Az írók ahelyett, hogy felismernék közös érdekeiket, azzal vannak elfoglalva, hogy az egyik szervezetet hogyan állítsák szembe a másikkal. Hogy sajátos írói törvényt hozzanak, ami szerintem képtelenség! Tegyük fel, hogy meglesz az írói törvény, írhatnak. De ki fogja azokat kiadni? – kérdelem én. Azt gondolom, hogy a magyar írói társadalom, a humán- és társadalomtudósok és a magyar könyvkiadás nagyon egymásra van utalva. Ha erre nem születik vala-

milyen közös program, akkor csak ezek a már megtapasztalt piaci viszonyok hatnak tovább. De ugyanez a helyzet a folyóiratoknál. Mindenki tudja, hogy Magyarországon olvasatlanul hevernek a folyóiratok; hogy ne a szépirodalmi példát mondjam, a saját szakmámról, a történelemről beszélek. A történelmi ismeretterjesztő és a tudományos lapokból ennyit nem tud eltartani sem a piac, sem az állam, sem a szakma. A lapok nyolcvan százaléka (még akik egyáltalán olvasunk lapokat, tudjuk) föl van töltve olyan anyagokkal, amelyeknek nem ott a helye. Tehát kevesebb lapra lenne szükség, ott viszont fizessenek a szerzőknek, mégpedig annyit, hogy megérje írni. Legyen verseny azért, hogy valaki a Történelmi Szemlében vagy a Századokban publikál. Másik gond: mindenki tudja, hogy a magyar egyetemek azzal, hogy a létszámot hihetetlen mértékben felduzzasztották, elveszítették elitegyetemi rangjukat. Következésképpen Magyarországon egy elitegyetemre van szükség, mert az ELTE azt a funkciót, amelyet valaha évtizedeken keresztül betöltött, most nem tölti be. Ezt kellene megoldani. Azon nemzeteknek, ahol ezt tudják, van Oxfordjuk, van Cambridge-ük; ott van Harvard és van Yale; a németeknél, a franciáknál ugyanez a helyzet. Ezt aligha utasítaná el bárki.

– Eddig csak azt láttuk, hogy egy miniszter felkínálta a kerekasztalt a magyar irodalom képviselőinek, majd addig ügyeskedett, amíg az a kerekasztal szögletes lett. Nem is ültek mellé együtt többé a különböző szervezetek. Nem látom a kulturális tárca képviselőiben a szándékot, hogy egyeztessenek. Sokkal inkább a megosztás az érdekük, hiszen megvan a saját csapatuk, azokat kiüntetik, azoknak a könyveit kiadják versenyen kívül. Az egyik kormány is, a másik is leforgatja a maga filmjét, és közben pedig ott vannak a kuratóriumok, ahol meg kellene történniük a csodáknak. Csakhogy a csodák nem működnek.

– És amiről még nem is beszéltünk, hogy a minisztériumból kiszervezik a programokat, vagy ami ebben az évben fordult elő, hogy ki sem írják a pályázatokat, amelyekkel bármit meg lehetne valósítani. A bürokrácia önmagért van, és önmagát tartja el, nincs más célja, ezt Sárközi professzortól tudhatjuk. Ha valaki egyáltalán látott statisztikákat a bürokrácia elburjánzásáról elmúlt tizenöt évben, tudja, hogy miről beszélek. Virágzanak a feladat nélküli bürokráciák. Erre példát is mondok: nem állami, hanem egy másfajta, de jelentős kulturális alapítványnál jártam. Megkérdeztem a kuratórium elnökét: mégis mit csináltak, hol vannak a tervek, az elképzelések? Azt mondta: meg vagy te bolondulva, projekteket kiírni, amikor magunkat kell eltartanunk?!

A kulturális alapítványnak, a nagy ingatlanokkal rendelkező, gazdag szervezetnek – nem egy apró alapítványról beszélek – az elsődleges és fő célja, hogy saját magát eltartsa, ami mégiscsak képtelenség! Hogy ne a levegőbe beszéljek, készítettem egy számítást. Ha az említett (címenként) ezer könyvet megvesszük a könyvtáraknak minden évben, ez kb. kétmilliárd forint, ha DAAD-ösztöndíjprogramot indítunk a magyar íróknak, ez körülbelül egymilliárd forint. A folyóiratok rendbetétele, hogy mondjuk ívenként százezer forintot fizessenek a szerzőknek, ami szerintem normális lenne, körülbelül ez is egymilliárd forint. Az egész mindössze négy milliárdos összeg, ami egyszerűen nevetséges a költségvetés egyéb tételeihez képest! Ráadásul ezt nem készpénzben kellene letenni, mert már nem bízom abban, hogy ez a négy milliárd jövőre is meglesz, hanem százalékhoz. A költségvetéshez viszonyítva ezt százalékos arányban kellene meghatározni. Ezzel a többi területtel való szolidaritást is fenn tudnánk tartani, mert nem akarunk más helyzetbe kerülni, mint az oktatás vagy az egészségügy vagy a gazdaság. És ha az országnak jobban megy, akkor ez az összeg magasabb lesz, ha rosszabbul, akkor kevesebb, együtt sírunk és nevetünk.

– *Az állam avatkozzon be, fegyelmezze önmagát, vagy pedig a civil szférának kellene olyan erősnek lennie, hogy a saját érdekeit képviselje? Hiszen a rendszerváltással felállt egy látszólag rendkívül demokratikus forma: nem az „állambácsi” oszt el, hanem leteszi kuratóriumokhoz, a kuratóriumokba embereket delegálnak – igaz, hogy politikai szempontok is érvényesülnek, vagy azok érvényesülnek elsősorban, de mégis van remény arra, hogy a váltógazdálkodás során ez valahogy kiegyensúlyozódik. De kiegyensúlyozódik-e? És marad a kérdés: ki tegye azt, amit tenni kell?*

– Ez a saját illúzióvesztésem is. Én is azt gondoltam, hogy a civil szféra és a piac ezt a problémát megoldja. Ma már látnom kell: lehet, hogy angol, német, francia nyelvterületen megoldja, ott, ahol jóval nagyobb a népesség (bár ott sem oldja meg), de ez nálunk nem működik. Úgy látom, hogy most a kultúrpolitika és az értelmiség összefonása nélkül nincs kiút, mert szemmel láthatóan oly mértékben atomizált a magyar értelmiség, hogy így nem tud kezdeni semmit. Másrészt nem hiszem, hogy ez állami feladat lenne. Az én elképzelésem az, hogy a magyar költségvetésnek egy meghatározott százaléka (és minden évben ez a meghatározott százaléka) lenne ilyen célokra használható, mert a mostani kuratóriumi rendszer teljes csőd, és már aki benne ül, az is rosszul érzi magát. Olyan dolgokról döntenek, amikről fogalmuk nincsen; nem azért, mert rossz emberek, hanem

mert például kézirat nélkül kell könyvekről szavazniuk, forgatókönyv nélkül filmről... Vagy – mivel kis országról van szó – az egyik tanszék minősíti a másikat, miközben egyébként versenyeznek egymással. Tehát ez az egész kuratóriumi rendszer – túl azon, hogy elsősorban önmagukat tartják fent, és nagyon drágák – teljesen zsákutcába jutott. Nem beszélve arról, hogy a kulturális adóból tartják fenn a kuratóriumokat, mi magunk fizetjük be azt a pénzt, amit utólag visszakapunk, persze mindig a befizetettől jóval kevesebbet. Ez olyan kiadónál is jelentkezik már, amelyeknek elsősorban kapniuk kellene, és nem pedig adniuk. De nagy kiadók vezetőivel is beszéltem, ma már a visszaosztás kisebb, mint amennyit ők maguk befizetnek, tehát ez egy káros rendszer. Semmiképpen nem az államra kellene bízni magát a stratégiát, mert egyedül nem tudja elkészíteni. Csak együtt és egy gyökeresen új kultúrpolitikai stratégia mentén lehetne elindulni. Mondjuk az említett 1000 könyvnek a kiválasztása egy olyan konszenzus, amely egyszerű és világos. Vannak még Magyarországon olyan emberek, akik ezt el tudják dönteni, a szakma, az írók és a társadalomtudósok meglegedésére. Ráadásul 1000 valóban fontos könyvnél több nem is születik, tehát itt nem arról van szó, hogy A-nak adunk, B-t pedig kizárjuk, hanem arról, hogy a gagyit, a bulvárt hogyan tudjuk kiszűrni. Nyilván szerepe lehet egy könyvtáros képviseletnek, egy miniszteriális képviseletnek, de én elsősorban azokban az emberekben hiszek, akik az elmúlt 15 évben bizonyították azt, hogy a szakmát tudják elfogulatlanul képviselni.

– *Tehát kellene egy szakmai fórum, amely lehetőleg önmagát trombitálja össze, és nem bízsa magát a politikára. Persze ha hajlandók leülni egy asztalhoz azok, akik ma szóba sem állnak egymással. Olyan programot kellene kidolgozniuk, amely 15-20 évre meghatározhatná a magyar művelődéspolitikát, a magyar könyvkiadás és az összes többi terület működését. A kétségbeejtő csak az, hogy a kényszerű politikai kompromisszumok, amelyek ezen a területen megmutatkoztak, mindig csak ártottak az egész ügynek.*

– Mindig rosszabb lett. Most fél évre vagyunk attól, hogy megjelenjenek majd a nagy politikai választási programok. Olvasd majd el! Lesz itt ígéret mindenből! Nemzeti kultúra megmentése, multikulturális felvirágzás, igazságos hozzáférés, minden lesz! De számon kérhető, követhető programok? Átlátható, működő struktúra? Elfogulatlanság, együttműködés a közös célokért? Én ilyet nem várok. Ez biztos, hogy nem fog belekerülni!